

Kedves Gyerekek!

A szövegértési feladat megoldásait a füzetbe íjátok! Elegendő a feladat számát megjelölni.

Visszaküldési határidő: április 19. (hétfő)

Jó munkát kívánok!

Szövegértési feladatsor

A pesti nyelv

Sebestyén István 2013.11.15.

Miért éppen Budapesten születik a legtöbb magyar nyelvi lelemény, és hogy milyen hatással van ránk a rendkívüli módon felgyorsult kommunikáció, arról Balázs Gézával, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének vezetőjével beszélgettünk A pesti nyelv – Városnyelvi kalauz címmel megjelent legújabb könyve kapcsán.

A pesti nyelv mennyire sajátos jelenség? Van-e például berlini, párizsi vagy londoni nyelv?
– Minden bizonnyal van, a berlinről például könyv is született, London „nyelve” pedig azért sajátos, mert ott több mint 230 nyelvet beszélnek. A pesti nyelv fogalmát először Balassa József nyelvész használta, még a 19. század végén, majd az 1930-as években Bárczi Géza írt róla egy tanulmányt. Maga a kifejezés azokra a nyelvi sajátosságokra utal, amelyek a nagyvárosban kifejlődő szlengből, valamint a betelepülők és a csatlakozó települések lakosságának nyelvi szokásaiból erednek. Balassa idejében például Pesten még a legtöbben németül (is) beszéltek. Nem meglepő módon ezer argószavunkból 200 német eredetű. Öt százalék a héber eredetű szavak aránya, az argószavak három százaléka pedig a cigány nyelvből ered. A nyolcvanas években pedig még palóc nyelvjárást is meg lehetett figyelni Rákospalotán.

A városiasodás terméke az úgynevezett tolvajnyelv is, amely minden kultúrában megjelenik. Eredeti funkciója a titkosítás volt. Az aranyláncot azért nevezték fuksznak, hogy lehetőleg minél kevesebben értsék, miről is folyik a diskurzus két bűnöző között. Persze ezt ma már értjük, mint ahogy a tolvajnyelv számos más eleme is átszivárgott a köznyelvbe: fakabát (rendőr), kaptár (börtön), bedolgozó (betörő, tolvaj), dugulás (hallgatás) vagy kocsijátékos (autótolvaj). Ezen belül is sajátos terület a börtönszleng: bonts vitorlát (menj innen), fekvő nyolcast kapott (életfogytiglanra ítélték), vagy felültette a felhő szélére (megölte).

A pesti humorban is jelentős szerepet játszik a nyelv. A blogjában olvastam például a legújabb pesti szólást, miszerint „megyek a nemzetibe” – mármint a nemzeti dohányboltba...
– Ez olyannyira új, hogy a könyvembe sem tudott belekerülni, gyakorlatilag a trafikokkal egy időben született. Egy éve még mást értettek volna rajta. A humor antropológiai jelenség, a vicc alapvetően nagyvárosi műfaj: a monarchia három nagy központja, Bécs, Prága és Budapest egyaránt kiérdemelte a humor fővárosa címet. Nincs viszont debreceni, vagy gyöngyösi humor – talán azért sem, mert egy kisebb közösségben „veszélyesebb” politikai bonmot-kat elsütöni. Márpedig a fő viccforrás mindig is a közélet volt – a tréfás helyzetek, illetve az ismert emberekről szóló anekdoták mellett.

A nyelvben vannak variálható elemek: a múlt század elején a mozi vagy a fagyi ugyanazzal az „-i” képzővel jött létre, mint manapság az ubi vagy a sali.

Egy interjúban említette, hogy miközben a kommunikációs csatornáink rendkívüli módon kibővültek, soha nem látott módon elszigetelődnek egymástól az emberek. Merre visz bennünket a digitális forradalom?

– Az internet a látszatkapcsolati hálók világa. A közösségi terek arra játszanak rá, hogy szeretünk emberekkel érintkezni: bizonyos kapcsolatokat kétségtelenül feléleszthetnek, vagy életben tarthatnak – ugyanakkor valós emberi közösség, úgynevezett „ötérzékes kommunikáció” megélésére mégsem alkalmasak. Hiába van az interneten „ezer” barátom, könnyen belátható, hogy ez lehetetlenség. Természetesen a felszínes valódi és internetes beszélgetés (csevegés) is betölt egy fontos szociális funkciót: olyan, mintha megszimogatnánk egymást. Ezt a gyerekek is gyorsan elsajátítják. Ugyanakkor ez az egyébként hasznos technikai lehetőség nem helyettesíti a személyes értő-értető kommunikációt.

A kíváncsi természetünknek eufórikus élményt okoz, amikor „zsezségnek” körülöttünk az információk, de ezek egyúttal le is fárasztanak bennünket. Nem lehet megtakarítani a személyes kommunikáció fáradtságát, az odafordulást, az empátiát, mert akkor elveszítjük az embervoltunkat.

Milyen hatással van mindez a nyelvre, a nyelvhasználatra?

– Nem fogalmazzuk végig, amit mondanánk – mert ahhoz idő kell –, csak gyorsan belekapunk ebbe is, abba is. Ráadásul érzelmileg közlünk, nem fogalmi alapon. Az egyetemi szóbeli vizsgákon rendszeres tapasztalat, hogy a hallgatók bemagolnak ugyan valamit, azt esetleg el is mondják, de nem tudnak fogalmakat meghatározni, a mondanivalót szoros logika szerint rendezni, pedig ez az alapja minden komolyabb tudásnak. Nagyon jól el tudnak csevegni akár a tananyagról is, de az egész nem tükröz rendszerezett tudást. Ha valaki beszél, azt gondoljuk, hogy tud is, pedig ez sokszor nincs így. Ez az írásra is igaz: a hallgatók tele tudnak írni egy oldalt, ha ez a feladat, de ezekben gyakran egyetlen kulcsszót sem talál, vagy ha mégis, akkor nem kapcsolódik semmihez. Ez a mindennapi vitakultúránkon látszik: inkább érzelmi alapon vitatkozunk, azt gondoljuk, akkor tudunk meggyőzőek lenni, ha folyamatosan és erőlesen beszélünk, közbevágunk.

Elképzelhető, hogy annyira felgyorsul a kommunikáció, hogy kialakul a Mészga családban hallott „újmagyar” nyelv?

– Nyelvi változások mindig vannak, de ezeket nehéz előre jelezni. Az kétségtelen, hogy az ötvenes évekhez képest jelentősen felgyorsult a beszéd, és ezzel együtt a nyelvi változások is. A nagyszülők sokszor panaszkodnak arra, hogy nem értik a híreket, mert túl gyorsan mondják azokat. Még a Kossuth rádió hírolvasóit sem értik, akik pedig szerintem gyönyörűen beszélnek – bár a tanítványaim unalmasnak és lassúnak találják ezt a beszédmódot. Nekik a szünetek nélküli, elhadart hírek a „normálisak”, amelyek talán már nem is annyira a megértést szolgálják, hanem azt, hogy az informáltság illúzióját keltsék.

A politikai pártok nyilatkozatait olvasva, szóvivőiket hallgatva úgy tűnik, a közélet nyelve erőteljesen tart a kocsmai stílus felé. „Nagyjaink” beszéde hat inkább a köznyelvre, vagy fordítva, ők táplálkoznak a köznyelvből, és azt adják, amijük van?

– Ez a kérdés egy nagyon régi alapvitára vezet vissza. Létezik-e mintaadó köznyelv, és kinek kell azt képviselnie, miközben a nagy többség egyszerűbb, esetleg vulgárisabb nyelvet beszél. Szerintem létezik, léteznie kell valamiféle normának (vagy mintának), amit hol az irodalom, hol a sajtó, vagy az államférfiak, tanárok, tudósok képviselnek. Ez mintha most eltűnőben lenne. A politikusok attól tartanak, hogy ha a nyelvezetük elűt attól, amit az átlagember használ, akkor érthetetlenek lesznek a választóik számára. Egy kemény beszólás erősebben hat, jobban megjegyzik, mint egy nyugodt, részletező magyarázatot.

Ha a közéletben is azt a nyelvet használjuk, amit a kocsmában vagy a focimeccseken, akkor azzal lenézzük, semmibe vesszük egymást. Próbáljunk meg ne csak az érzelmekre, hanem az értelemre is hatni, még akkor is, ha ez utóbbihoz nagyobb erőfeszítésre van szükség. Hiszek abban, hogy előbb-utóbb mégiscsak az lesz a vonzó, ha valaki nyugodtan, értelmesen megfogalmazza az üzenetét, és nem ugrik neki a másik torkának.

(hetek.hu)

1. A szöveg alapján válaszoljon a kérdésekre!

6p/

- a) Hol és mikor jelent meg az interjú?
- b) Kik az interjú résztvevői?
- c) Az interjú alanyáról milyen információkat tudunk meg?
- d) Milyen alkalomból készült az interjú?

2. Mit jelent a pesti nyelv kifejezés?

2p/

3. Mi jellemezte a 19. századi pesti nyelvet?

2p/

4. Idézzé azt a mondatot, amely igazolja azt az állítást, hogy a vicc nagyvárosi műfaj! 1p/

5. A szöveg egy új jelenségre is felhívja a figyelmet: sali=saláta, ubi=uborka.

a) Fordítsa le az alábbi szöveget köznyelvi formára!

4p/

Indul a suli: töri, föci, tesi utána irány a Meki, ott egy hambi meg egy üccsi. Míg folyik a zabcsi, csörög a telcsi, egy bari kérdi, mikor legyen a talcsi. Senki sem szomi, hisz finom volt a kajcsi, de lassan menni kell haza, mert kezdődik a Szülcsi felcsi.

b) Milyen nyelvi magyarázatot ad erre a jelenségre az interjú? 2p/

6. Idézza a kérdező azon megnyilvánulásait, amelyek arra utalnak, hogy alaposan felkészült a beszélgetésre! 2p/

7. A beszélgetés témája a pesti nyelv, ám ettől egy idő után eltér. 4p/

a) Mi lehet a témától való eltérés oka?

b) Sorolja fel az új témákat!

8. „Az internet a látszatkapcsolati hálók világa.” mondattal kezdi egyik válaszát Balázs Géza.

a) Milyen megállapításokat tesz az internet mellett, illetve ellen? 4p/

Internet mellett szóló megállapítások:

Internet ellen szóló megállapítások:

b) Milyen személyes vélemény olvasható ki a válaszaiból? 2p/

c) Mire gondol a nyelvész, amikor a „zsezségnek” körülöttünk az információk kijelentést teszi? 2p/

9. Sorolja fel a modern kommunikációs csatornák hatását napjaink nyelvhasználatára!

3p/

10. A vicc a városi folklór műfaja, a polgársághoz kötődik, a nagyvárosi életforma élettempójához, alkalmaihoz igazodik. Főleg egy-egy – foglalkozás, származás, nem életkor, társadalmi helyzet által körülírt – társadalmi csoportot tesz nevetség tárgyává.

Magyarázza meg a felvezető leírás és a szöveg alapján, hogy mi az alábbi „budapestizmusokban” a humor forrása!

3p/

Ez a fazon meg pénztáros az ingyen uszodában.

Villog, mint Jani az akciós mobillal.

Volt nagy Csernobil (erősen, sugárban hányt).

11. Foglalja össze röviden, hogy mit tanácsol a nyelvész a közéleti nyelvhasználattal kapcsolatban!

3p/

Összesen: 40p/